

nih znamenj ostro prepové. Za božja drevca naj se samo zvezane šilovnate vejice dovolijo, po nobeni ceni se pa ne sme vršiček dovoliti, in kdor ne sluša, naj se primerno kaznuje. Če vendar nočemo ljudém veselja kratiti in hočejo imeti na takih vršičkih božične darove, mora gozdar taka drevesa poiskati, ki jih ni škoda, ter jih za majhino ceno prodati.

4. O sekanji in lomljenji vej.

Kazni vreden je vsak, kdor lomi ali seka veje za kurjavo. Razprostrano je skoro že povsod tako početje in tako dolgo se ne bo opustilo, dokler tacega pokončevalca gozdov ne zadene primerna kazen.

Enako poškodovanje se godí tudi pri nabiranji gozdnega semena. Večkrat je seme na konci veje, če ga hoče nabiralec z majhnim trudom dobiti, odseka vejo in pod drevesom seme osmuče. Da ni to gozdom v prid, vsak sprevidi.

Samo od takih dreves, ki se prihodnjo zimo posekajo, smemo jeseni veje, na katerih semenski storži visé, odsekati. Ravno tako škodljivo, v nekterih krajih vpeljano, je poraba smrečja namesti nastila. Ljudje niso zadovoljni samo s tem, kolikor jim gozdar more iz gozda dati, ampak si sami nedovoljno še več prisvojajo. Tudi v tem oziru more gozdar skrbeti, da neprijetnosti zmanjša. (Dal. prih.)

Jezikoslovne stvari.

Gavez.

Spisal Davorin Trstenjak.

Zelišču, katero Latini imenujejo *Solidago*, *Consolida*, štirski Slovenci med Muro in Dravo, dalje zagorski Hrvati pravijo *gavez*.

Dolgo sem iskal korenike te besede, in slednjič se prepričal, da v njej imamo dva dela. Že Plinij¹⁾ je poznal njegovo moč pisaje: „Luxatis imponitur et convulsis. Vulneribus sanandis tanta praestantia est, ut carnes quoque, dum coquuntur, conglutinet addita, unde et Graeci nomen (Symphyton) imposuere. Ossibus quoque fractis medetur“.

Ime *gavez* je toraj nastalo po vezilni moči tega zelišča, in lastnost zelišča izrazujoči pomen tiči v drugem delu besede: *vez*.

Pa kako je prišla slovka *ga* pred *thema vez*?

Jaz razlagam to prikazen ovako. Že v sanskritu vidimo v nekterih besedah za izraževanje velikosti in sile pomena predstavljeni slovki: *ka* in *ga*, na priliko: *kakanda*, zlato, od korenike: *kand*, *čand*, *sijati*, svetiti se, *ka vâda*, govor, od korenike: *va d*, govoriti. Jezikoslovci trdijo, da predstavljeni slovki *ga*, *ka* značujete „qualis, quale, was für ein“, *kakov*, *kakovo*, toraj: *kakanda*, *qualis splendor! was für ein Glanz!* V slovanščini se pa predstavljajo za izraževanje velikosti, sile, moči, obilnosti pred pomenske korenike slovke: *ga*, *ka*, *ha*, *ca*, *ča*, *ču*, *ša*, *šu* itd., in za dokaz svojih trdenj hočem le nekoliko takošnih besed sem postaviti:

1. *gamula* (poljsk.), *durak*, *homo stultus*, staroindijski: *mûla*, *mûra*, *abotnik*, *neumnež*,
2. *gomila* (srbsk.), *Haufe*, *cumulus*, sansk. *mêla*, *cumulus*, *acervus*,
3. *gomola* (hrv.), *gruda*, sansk. *mâuli*, *zemlja*, *gruda*, *prst*,
4. *gavran* (slov.), *corvus*, primeri tudi ednostav: *vran*,

¹⁾ Plinij H. N. 26, 7. 27, 7.

5. *komarda* (srbsk.), *mesnica*, sansk. *mrđh*, *klati*, *occidere*, *mactare*,

6. *korebro*, *Rippe* in ednostav: *rebro*, *robida* in *korobida*,

7. *komus* (hrv.-srbsk. slov.), *komos*, *Bullenbeisser*, sansk. *maça*, *maç-una*, *pes*,

8. *kopito*, *ungula*, sansk. *puta*, *Huf*.

9. *kosal* — *kosala* (rusk. srbsk.), *razrušeni dom*, sansk. *sâlâ*, *dom*,

10. *kostrešiti se*, *kosršiti se*, *ščetiniti se*, sansk. *hrs*, *sršiti se*,

11. *kaluža*, *Sumpf*, *Pfütze*, primeri ednostav: *luža*.

Primeri s predstavljenimi slovki: *ca*, *ča*, *ču*, *ha*, *ša*, *šu* itd. prihranim si za drugo mesto.

Gavez toraj znači: „quale vinculum“, „was für eine bindende Kraft habend“.

To zelišče imenuje Nemec: *Beinwurz*, *Beinbruchwurz*, Latin tudi *Osteocola*, *Kosticel*, Čeh: *Kostival*, *Svalnik*, od *svaliti*: *zrasti*, *sceliti*. Rus je imenuje: *kotovik*, v okolici, v kateri sedaj stanujem, zelišču temu pravijo: *S-kotnik*, primeri česk. *kot*, *koten*, *kotnik*, *kost*, srbsk. *kotlac*, *kotalac*, *) *Schlüsselbein*, hrv. *kot-rig*, *zglob*, *členek*, *articulus*, toraj rusko: *skotovik* in slov. *skotnik* značujeta isto, kar nemško: *Beinwurz*, *Osteocola*, zelišče za kotrige.

Starodavni adrijanski Veneti so je po Plinijevem poročilu imenovali: „*cotonia*“ = *kotonja*, neovrgljiv dokaz za njihovo slovansko narodnost, stari Kelti pa: *halus*, novokeltski: *alaw*, *allas*, *eala*, *niederlandsk. heelwortel* (wurzel).

Razun besede *kotonja* iz jezika starodavnih Venetov še imamo *ceva*, *krava*, h kateri sem jaz že primeril *čieva*, *koza*, v jeziku slovanskih ostankov v kantonu vališkem na Švicarskem, dalje: *cab*, *caban*, *ovca*, *ovčak*, *čoban*, *ovčji pastir*, vendar še pristavim maloruski: *čaban*, *vol*, toda: *čaba*, *krava*, kar pa se je znalo izobraziti iz: *čava*, *čavan*, ker v prelazi v *b*, primeri: *javor* in *jabor*, iz *čava* se dobí po oslavljenji glasnika: *čeva*, kar je *Collumella* pisal: *ceva*.

Jeli ni v klicaji: *čav!* s katerim vola priganjamo, ostal še izraz za vola tudi pri Slovencih? Svinje kličemo: *suk!* *suk!* in v sansk. *çukha* znači svinjo, tako je tudi z drugimi klici živali. Vendar več o tem drugikrat.

Šolske stvari.

Študije o „študijah“ kranjskih ljudskih šol.

Šolska žetev je tudi v Sloveniji že dozorela. Mislil si je morda že marsikdo: „kako je neki to, da o njej tako dolgo molče „Novice“, ki so vendar doslé še vsako leto precej po dokončanem šolskem letu rade obširno govorile o veselih in žalostnih zadevah slovenskih šol?

Naj koj, in to na kratko odgovoré temu vprašanju.

O srednjih naših šolah (gimnazijah in realkah) so molčale in tudi danes ne bodo govorile zato ne, ker niso hotele in nočejo prazne slame mlatiti in boba metati v steno, kajti vsled ministerskega ukaza od 12. julija t. l., ki je došel deželnemu šolskemu svetu in učiteljstvom, za gotovo pričakujemo, da se te šole, dozdej vse na nenaravni podlagi osnovane, preosnujejo in postavijo na podlago, na kateri stojé šole te vrste pri vseh omikanih narodih — na podučevanje namreč v jeziku maternem. Saj drugače se vkljub še tolikim

učiteljem in nadzornikom, slovenskega jezika nezmožnim ali Slovencem sovražnim, ni nadjati dobrega vspeha v srednjih šolah. — Povejte nam le eno deželo, kjer so take šole donášale zaželeni sad?

O ljudskih šolah sploh tudi danes ne spregovorimo besede, ker tudi te se prestrojijo, kakor hitro najviše potrjenje zadobi deželna postava, sklenjena v našem zadnjem deželnem zboru.

Le o eni ljudski šoli hočejo „Novice“ govoriti, in ta je naša ljuba ljubljanska vadnica, sklenjena z učiteljskim izobraževališčem. O njej pa bi iz istega vzroka sploh še najraje molčale, ako bi prvi sestavek, priobčen v letošnjem letnem poročilu, jih ne klical na boj in „Laibacherica“ ta „Meisterstück“ učiteljske zrelosti ne bi bila ponatisnila skoro od besede do besede, češ, da ga je spisal pedagog vseh pedagogov — gospod Fr. Lesjak.

Gosp. Lesjak sicer svoj sestavek „einige Gedanken über den Unterricht (in) der deutschen Sprache an den Stadt- und mehrklassigen Volksschulen Krains“, v katerem se poganja za to, da se nemščina začne učiti koj v prvem razredu (zakaj neki ne že v maternem naročji?) sklepa z besedami: „mit diesem kleinen Aufsätze möchte ich durchaus zu keiner, am allerwenigsten zu einer persönlichen Polemik Veranlassung geben, die mir in die Seele zuwider ist“; vendar mu „Novice“ te želje ne morejo spolniti, vsaj že prigovor pravi: „kdor hišo stavi na ulice, mora ljudém pripustiti, da gledajo va-njo“. Vrh tega pa mož, kateri vsem onim, ki se potezajo za uk na naravni podlagi maternega jezika, v oči meče psovko: „dass sie sich offenbar zu viel zugemuthet hatten, als sie den kühnen Sprung auf ein Gebiet wagten, auf dem sie sich ohneweiters ohne gründliche pädagogische Studien, und ohne dass ihnen auch auf diesem genügende Erfahrungen zu Gebote stünden, zurecht zu finden wähten“ — menda vendar ne more pričakovati, da bi kar molčé pogoltnili take bahaste besede.

Gosp. Lesjaku morejo „Novice“ povedati, da že l. 1844. so marljivo začele obdelovati polje ljudskih šol, da na cente obsegajo v teh 26 letih obravnav o ljudskih šolah in da so skrbno opazovale mnogo otrok domá in v šoli, kako se je razvijal njihov um, ko so stopili čez šolski prag.

Kje pa si je g. Lesjak pridobil „gründliche pädagogische Studien“, „dass er so gelassen ausspricht ein grosses Wort?“ Ali morda na dunajskem „Lehrertagu“ s tem, da je glasoval z liberaluhi? — ali s tem, da je v obraz videl silovitega Dittes-a, kateri mu še pokazati ni hotel svojega učiteljskega izobraževališča? — ali s tem, da si s svojimi vednostmi še ni upal pred nobeno izpraševalno komisijo, a je vendar med učiteljstvo smuknil brez svatovskega oblačila, da, celó med okrajnimi nadzorniki ljudskih šol je bil menda samo zato, ker je imel diplomu konstitucionalnega ljubljanskega društva? Pri učenosti dr. Schaffer-jevi se menda vendar ni narskal „gründlicher pädagogischer Studien“! Ali pa morda s tem, da je omenjeni sestavek večidel in to še pristransko prepisal iz knjig Fr. Herrmann-a in V. Prauseka, ktero sta mu evangelij, ki prisega na-nj, čeravno sam pravi: „Zwar spricht noch keine Erfahrung dagegen, aber, gestützt auf die didaktischen Grundsätze, dürfte ich so ziemlich (kakor slepec o barvah) mit Gewissheit (!) den Misserfolg vorher sagen können“. Toda saj je gosp. Lesjak, kakor piše, imel srečo (als katechet) „durch 8 Jahre einer sehr gut organisirten Hauptschule mit 6 Lehrzimmern, mit welcher auch provisorisch eine Anstalt für Candidaten des Lehramtes verbunden war, vorzustehen“. — O sancta simplicitas! Ali je samo gosp. Lesjaku neznano, da so se doslé

dobre šole imenovale samo tiste, v katerih se je dobro nemškutarilo, vse druge pa da so bile slabe? Njegovi „Candidaten des Lehramtes“ bi nam vedeli marsikaj povedati o njegovih „gründliche pädagogische Studien“, ktere so segale tako daleč, da so svetlosti njegovi gospodje preparandi morali špalir delati, kedar je v cerkev ali iz cerkve šel.

Toliko o Lesjakovih „pädagogische Studien“, vsled katerih zahteva, naj se slovenskemu fantiču, ko stopi čez šolski prag, koj začnó nemške besede — dve na dan — tlačiti v glavo in menda tudi v želodec, da ju prebavi in prekuha.

Gosp. Lesjak prisega na to, da se otroci tako igraje naučé tujega jezika, in hoče te Prausekove besede potrditi z lastno skušnjo v Idriji, kjer ni učil nemščine, ter le pravi, da je imel priliko opazovati, da so otroci tako labko si zapomnili nemške besede, kakor slovenske (dobival je toraj same mutce v šolo, ako tudi slovenskih besed niso znali!) in da so konec leta brali „mit wenigen (!!) Ausnahmen das Deutsche so geläufig, wie das Slovenische, und nicht etwa mechanisch, sondern sie konnten über jedes Wort Rechenschaft geben“!! Gosp. Lesjak! povedite nam: ali si to res sami verjamete? S tem pač podbijate izrek vseučiliških profesorjev, ki so trdili in menda še trdijo, da slovenski dijaki, prišedši iz srednjih šol, dobro ne znajo nemškega jezika, čeravno so se v ljudskih in srednjih šolah nemški učili vseh predmetov. Doslednje bi Vi morali toraj trditi, da so se po nemškem pregovoru „allzuviel ist ungesund“ preveč učili nemščine, zato je ne znajo; ko bi se bili vsak dan učili samo 2 besedi, gotovo bi jo jako dobro znali. Morda ste bili Vi tako srečni? Javalne.

Kdor trdi, „dass man eine fremde Sprache spielend erlernen kann“, delal bi čudeže, čudežev pa konstitucionalno društvo ne verjame. Vaš Prausek samo pravi, „dass die Kinder bei ihrer besonderen Begabung für Aneignung von Sprachen die zweite Landessprache spielend lernen“, temu izreku bi tudi mi pritrjevali, ako bi šole imeli za sama igrjališča. In to so zares naše ljudske šole tudi bile mnogo in mnogo desetletij, zato pa so bile brez djanskega vspeha, ako sem ne prištevamo tega, da oni, ki so znali par nemških besedi, so pri vojakihi mogli biti korporali in strežaji pri uradih. — Toda mi imamo više vzore za naše ljudske. Gosp. Lesjak, dobro jih poznate, ako berete naše časnike in obravnave deželnega zbora. Omika narodova so!

O družih mislih Vašega sestavka ne govorimo, ker menda niso vse Vaše, in ker „Novice“ niso κατεξοχην pedagogički list.

Ko smo v roke vzeli peró, pač nismo imeli namena, toliko pisati o Vašem sestavku. Toda misel je rodila misel, in prav s silo odložimo peró ter vam konečno svetujemo, idite svoja načela oznanovat drugim narodom vzlasti tistemu, ki je „praktisch und greift die Sache so an, dass sie vorwärts gehen muss“; tako Vi povzdigujete nemški narod, ki se je tudi mnogo (po Vaših nam siljenih mislih pa nespametno) trudil, da je šole svoje postavil na naravno podlago maternega jezika, in se še sedaj noče sprebrniti k Vašim načelom, da bi male otroke dal mučiti s tujim jezikom. Vi sicer navajate za zgled — recimo, da je resničen — prusovski deželi „Westphalen und Rheinprovinzen“, ki ste v tesni dotiki z Belgijo in Francijo ter pravite, da se ondi otroci že v prvem razredu ljudske šole učé francoščine; a vprašamo Vas: ali so ondašnji prebivalci ves nemški narod? Ali mar ne veste, da tudi drugod prebivajo Nemci? Ali tudi tega ne veste, da so skoro vsi narodi in tudi ves nemški po telegrafih in železnicah v kupčijskih in obrtnijskih razmerah v mnogi dotiki s fran-

coskim? In kateri narod, povejte nam ga, daje v prvem razredu učiti francosčino?

Poslednjič še gosp. vodji Hrovathu eno besedico: Kako to, da ste dali tak sestavek, ki neti le prepri, zdaj tiskati, ko ste vendar vedeli, da ne vlada več tako ministerstvo, kteremu cilj in konec ni bilo drugo nego germanizacija vseh šol? Take „študije“ naj gosp. Lesjak dá tiskati „Tagblattu“ ali pa „Laibacherici“, dokler sta — mož in žena.

Na posled le še eno: S kakošnim „taktom“ se vreduje vladna „Laibacherica“, ktera se plačuje iz državnega, tedaj iz denarja naše dežele, ki le peščico protestantov, ogromno večino pa katoličanov šteje, kaže nam njen spis od 3. dne t. m., kjer govori o programu ljubljanske realke ter med drugim pravi, da v drugem polletju bilo je v tej šoli skupaj 243 učencev, in sicer: 4 evangeliki (protestantje), ostanek pa so bili katoliki. Izvrstno! 239 katolikov je „Laibacherici“ ostanek čez 4 protestante!!

Kakošno je vseučilišče bilo v Ljubljani pod Francozom.

„Novice“ hranijo v listinah svojih že toliko za našo domovino zanimivih zgodovinskih stvari, da vem, da rade privzemo tudi to, kako je francoski cesar Napoleon I., ko si je prisvojil kranjsko deželo, vredil vseučilišče v Ljubljani.

Napoleon I. je bil, kar ves svet vé, bistra glava; brez dolzih študij je uganil, da Ljubljana po vsej svoji legi je pravo mesto za vseučilišče. Modrijani dunajskega „reichsratha“ a là Rechbauer et tutti quanti se vé da so svojo modrost drugače razkladali.

Al pustimo jih in povejmo „Novicam“, kako Napoleonov ukaz od 1. avgusta leta 1810. pod naslovom: „Reglement sur l'Enseignement et la discipline des ecoles centrales de Laybach“ vreduje vseučiliščne šole v Ljubljani.

Ta „reglement“ obsega 58 razdelkov in v razdelku 34-41. določuje vrsto šol in njenih nauk tako-le:

Vseučilišče po tej vredbi je obsegalo 7 vrst viših šol, namreč 1) medicino (zdravstvo notranjih bolezni), 2) kirurgijo (zdravstvo vnanjih bolezni), 3) farmacijo (lekarstvo), 4) pravoznanstvo (jus), 5) teologijo (bogoslovje), 6) šolo za inženirje in arhitekto, 7) šolo za zemljemerstvo (arpenteurs).

Učili pa so se po tej vredbi v vsaki teh viših šol sledeči predmeti:

I. V medicinski šoli s 5 leti: v 1. letu: govornišstvo (eloquenz), metafizika, fizika, — v 2. letu: anatomija, prirodoslovje, botanika, občna kemija, — v 3. letu: anatomija, fiziologija, farmacijska kemija, — v 4. letu: ozdravljanje bolezni (klinika), patologija, farmakologija, — v 5. letu: ozdravljanje bolezni (klinika), sodniška medicina, spoznavanje vnanjih bolezni in porodostvje.

II. V kirurgiški šoli s 5 leti: v 1. letu: govornišstvo (eloquenz), metafizika, — v 2. letu: kakor v 2. letu medicine, — v 3. letu kakor v 3. letu medicine, — v 4. letu anatomija, farmakologija, ozdravljanje kirurgiških bolezni, porodostvje, — v 5. letu: anatomija, sodniška medicina, kirurgija, porodostvje.

III. Farmacija (lekarstvo) s 4 leti: v 1. letu kakor v medicinski ali kirurgiški šoli, — v 2. letu: občno prirodoslovje in občna botanika, občna kemija, — v 3. letu: občno prirodoslovje, botanika, lekarska kemija, — v 4. letu: botanika specialna.

IV. Pravoznanska (juridična) šola s 4 leti: v 1. letu kakor v medicini in kirurgiji, — v 2. letu: naravno pravo in moral, občna državljanska povestnica, — v 3.

letu: Code Napoleon, kriminalno pravo, notárstvo, — v 4. letu: Code Napoleon, kriminalna obravnava, sodniška medicina.

V. Teologija (bogoslovstvo) s 4 leti: v 1. letu: kakor v medicini, kirurgiji, farmaciji in pravoznanski šoli, — v 2. letu: naravno pravo, moral, občna cerkvena povestnica, — v 3. letu: dogmatika, cerkvena povestnica, hermenevtika, — v 4. letu: moralna teologija, hermenevtika, cerkvena zgodovina.

VI. Šola za zemljemerstvo (arpenteurs) s 3 leti: v 1. letu kakor gori v vseh viših šolah, — v 2. letu: matematika, risanje, arhitektura, — v 3. letu: trigonometrija, risanje, arhitektura.

VII. Šola za inženirje in arhitekto s 3 leti: v 1. letu kakor gori v vseh viših šolah, — v 2. letu: občno prirodoslovje, matematika, mehanika, risanje, arhitektura.

Ravnatelj šolski (regent) je bil pooblaščen, da je dijake oprostil 1. leta, ako so z veljavnimi spričali dokazali, da so se že učili nauk, ki so bili enako predpisani za 1. leto viših šol. —

Ne tedaj samo to, da vemo, da francoska vlada je ustanovila leta 1810. vseučilišče v Ljubljani, utegne zanimivo biti bralcem našim, temveč tudi to, da vidijo, kako in kaj se je učilo v onih šolah in da elokvencija (govornišstvo), metafizika in fizika so bili prag, čez kateri se je še le moglo priti v druge razrede viših šol.

Mnogovrstne novice.

* Koliko ljudi živi na svetu? Na svetu živi do 1350 milijonov ljudi, ki govore 3064 različnih jezikov in imajo 1100 vér. Srednja dôba človekovega življenja se šteje na 33 in pol leta; četrtnina ljudi pomrje pred 7. letom. Od 100 ljudi jih doživí 6 do 60 let in čez, od 500 ljudi eden 80 let, od 1000 ljudi eden 90 let. Vsako leto jih pomrje 40 milijonov, tedaj na dan 110.000 ljudi. Na mesto pomrlih 40 milijonov rodi se jih na leto 51 in pol milijona. Ako pa pridejo vojska, kuga ali druge izvanredne zgođe, takrat jih pomrje več. Na leto in dan se jih oženi do 11 milijonov in 250.000 ljudi.

Dopisi.

Iz slovenskega Štajarskega. (*Razpust deželnega zbora našega; nove volitve*). Med tistimi deželnimi zbori, kterim je presvitli cesar slovó dal, je tudi naš graški zbor. Hvala ministerstvu, da je Njegovemu Veličanstvu dalo ta dobri svét! Ako Bog dá in poštenost slovenska, ne bomo vprihodnje trpeli več sramote, da dva Nemca in to še prav zagrizena Nemca zastopata nas Slovence v državnem zboru dunajskem, kjer je, bahaje se, Rechbauer svoji klíki kazal Brandstetterja in Seidlna, rekoč: glejte, da na Štajarskem ni Slovence! Zdaj tedaj gré za to, da se slovenska naša zemlja reši take sramote. In rešili se je bomo, kajti oni, ki so bili oslepljeni pri zadnjih volitvah, spregledali so in se sramujejo slepote svoje, in ne več, kakor pri zadnjih volitvah, ne bodo smeli cesarski uradniki, žandarji in drugi pomočki njihovi očitne sile delati zoper poslance, ki jih mi Slovenci bomo hoteli voliti. Tako imenovanim „liberalcem“ in „ustavovercem“, ki ovirajo pravo z narodi v Avstriji in le edinega Nemca hočejo gospóda imeti, je odkljenkalo! Presvitli cesar sam hoče nov deželni zbor in nov državni zbor. — Že so razpisane volitve: 4. dan prihodnjega meseca volijo od kmečkih občin izbrani možje deželne po-